

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

ON ADMINISTRATIVE OFFENCES IN LEGISLATION ON CONSUMER PROTECTION

Менів Л.Д.,
к.ю.н., доцент

Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена окремим питанням адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів. Автор акцентує увагу на міжнародному досвіді регулювання адміністративної відповідальності за порушення законодавства про захист прав споживачів. Робиться висновок про те, що потрібно передбачити окрему главу в КУпАП щодо правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів та доповнити Кодекс новими складами правопорушень у зазначеній сфері.

Ключові слова: споживач, захист прав споживачів, адміністративне правопорушення, адміністративне правопорушення у сфері захисту прав споживачів, міжнародний досвід у сфері захисту прав споживачів.

Статья посвящена отдельным вопросам административных правонарушений в сфере законодательства о защите прав потребителей. Автор акцентирует внимание на международном опыте регулирования административной ответственности за нарушение законодательства о защите прав потребителей. Делается вывод о том, что нужно предусмотреть отдельную главу в КУоАП относительно правонарушений в сфере законодательства о защите прав потребителей и дополнить Кодекс новыми составами правонарушений в указанной сфере.

Ключевые слова: потребитель, защита прав потребителей, административное правонарушение, административное правонарушение в сфере защиты прав потребителей, международный опыт в сфере защиты прав потребителей.

The article is devoted to the characteristics of administrative offenses in the legislation on consumer protection. The author focuses on the international experience of regulation of administrative responsibility for violation of legislation on consumer protection. Determine the need to provide a separate chapter in the Administrative Code on offenses in the law on consumer protection and complement the new Code of offenses in this area.

Consumer protection is one of the most important features of a democratic society and protecting the constitutional rights of citizens. Unfortunately, it should be noted that today the offense in the legislation on consumer protection is a phenomenon quite common. This is confirmed by data on the number of administrative offenses in the legislation on consumer protection, which increases annually.

These facts demonstrate the urgent need to develop and implement measures to improve the situation in the consumer market to ensure consumer protection. Such measures may be granted legislative confirmation and identification of types of administrative offenses that infringe on consumer rights and capacities of the administrative and legal regulation that has been and remains an effective lever to combat offenses in this area, largely determines the possibilities for consumers to implement and protect their rights and interests, the effectiveness of appropriate legal safeguards.

The peculiarity of administrative offenses in the legislation on consumer protection is their diversity. Yes, the object of attack may make consumer health, sanitary and epidemiological welfare of population, information on goods (works, services), quantity, quality, range, as well as their manufacturer (performer, seller), entrepreneurship trade, catering services, established order of payments, noncompliance with standards, falsification of measuring instruments, indication of the prices.

Today, the Code of Ukraine on Administrative Offences missing a chapter on violations that infringe on the rights of consumers, obviously because of the differences and diversity of their objects.

The foregoing suggests that consumer protection is extremely important and urgent problem the task of public authorities to solve this problem legislator holds administrative responsibility for violation of consumer rights regulations stipulated that should deter violations in the area of human consumer s. These problems must first distinguish chapter in the Code of Administrative Offences entitled «Administrative offenses in the legislation on consumer protection», which provide rules that establish responsibility for offenses which are the object of attack the rights of consumers, and complement the new code of offenses.

Key words: consumer, consumer protection, administrative offense, administrative offenses in the field of consumer protection, international experience in the field of consumer protection.

Захист прав споживачів є однією з найважливіших ознак демократичного суспільства та напрямом захисту конституційних прав громадян. Але, на жаль, слід констатувати, що сьогодні правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів є явищем досить розповсюдженим. Свідченням цього є дані щодо кількості адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів, які щорічно зростають. Так, тільки за результатами роботи Інспекції з питань захисту прав споживачів у Київській області у 2013 році виявлено порушення вимог чинного законодавства про захист прав споживачів у 89% перевірених суб'єктів господарювання, які реалізують продукцію через роздрібну мережу, в сфері ресторанного господарства та надають послуги, у т. ч.: у сфері роздрібної торгівлі продовольчими товарами та продукцією ресторанного господарства – 96%; при реалізації непродовольчих товарів – 81%; при наданні послуг – 86%. Інспекцією одержано 717 скарг від споживачів щодо порушення їхніх прав. Найбільше скарг отримано щодо якос-

ті надання послуг – 423 скарги (59%), у т. ч. щодо якості житлово-комунальних послуг – 166 (39%); щодо якості непродовольчих товарів отримано 198 скарг (28%), щодо якості продовольчих товарів – 82 скарги (13%) [1]. Не краща ситуація склалася і на сьогодні.

Наведені факти свідчать про нагальну необхідність розроблення та проведення заходів щодо покращення ситуації на споживчому ринку, спрямованих на забезпечення захисту прав споживачів. Такими заходами можуть бути належне законодавче закріплення та визначення видів адміністративних правопорушень, що посягають на права споживачів з урахуванням можливостей адміністративно-правового регулювання, що було і залишається дієвим важелем боротьби із правопорушеннями в цій сфері, багато в чому обумовлює можливості споживачів з реалізації та захисту своїх прав та інтересів, ефективність відповідних юридичних гарантій.

Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджувались на дисертаційному рівні та у фаховій літературі, зокре-

ма в роботах таких учених-правників як: С. В. Ващенко, Ю. Т. Добромислов, О. В. Зверева, Л. М. Іваненко, М. А. Катис, Т. Г. Квятковська, К. О. Кагал, Т. О. Коломоєць, С. О. Косінов, А. Г. Кравченко, Д. М. Лук'янець, Л. В. Ніколасва, В. Ф. Опришко, Р. М. Посполітак, М. С. Циганков та ін. Безперечно, наукові праці названих учених мають важливу наукову і практичну цінність. Водночас, треба визнати, що адміністративні правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів у вітчизняній науці спеціально не вивчалися, в існуючих працях ці питання досліджувалися фрагментарно, без комплексного підходу. Тому недостатня розробленість на теоретичному рівні, наявність правових прогалин зумовили вибір теми дослідження.

Саме тому, основним завданням статті є подальша теоретична розробка питання щодо адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів.

Підставою застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства про захист прав споживачів є однорідна група адміністративних правопорушень – адміністративні правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів. Ці правопорушення мають подібні ознаки, що витікають з особливостей сфери відносин, в якій вони вчиняються, що дає можливість відокремити їх від інших видів правопорушень.

У науці адміністративного права поняття адміністративного правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів визначила М. А. Катис. Вона запропонувала під адміністративним правопорушенням у сфері законодавства про захист прав споживачів розуміти суспільно небезпечну, протиправну, винну дію чи бездіяльність, яка скоєна особою, що зареєстрована в установленому порядку в якості підприємця, яка посягає на права споживачів при продажі товарів, виконанні робіт чи наданні послуг, а також в результаті недобросовісної конкуренції, за яку діючим законодавством передбачена адміністративна відповідальність [2]. На нашу думку, таке визначення поняття адміністративного правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів є неповним, тому що значно обмежує коло суб'єктів цих правопорушень. Науковець зазначає, що суб'єктами вчинення адміністративного правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів є лише підприємці, тим самим виключаючи із цього кола, наприклад, найманих працівників, службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій тощо. Крім того, дещо звуженням є об'єкт посягання, на який вказує науковець – права споживачів при продажі товарів, виконанні робіт чи наданні послуг.

Вважаємо, що таке визначення поняття адміністративного правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів є неповним. Пропонуємо під адміністративним правопорушенням у сфері законодавства про захист прав споживачів розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння у формі дії чи бездіяльності фізичної особи, що порушує законодавство про захист прав споживачів, за що КУпАП передбачено адміністративну відповідальність.

Особливістю адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів є їх різноплановість. Так, у якості об'єкта посягання можуть виступати: здоров'я споживача, санітарно-епідеміологічне благополуччя населення, інформація про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця), підприємницька діяльність у сфері торгівлі, громадського харчування, надання послуг, встановлений порядок проведення розрахунків, недодержання стандартів, фальсифікація засобів вимірювання, позначення цін тощо.

Більшість із адміністративних правопорушень у сфері захисту прав споживачів зосереджено у главі 12 КУпАП [3], що передбачає відповідальність за правопорушення в

галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності. На сьогодні у КУпАП відсутня глава, присвячена правопорушенням, що посягають на права споживачів, очевидно з огляду на розходження та різноплановість їхніх об'єктів.

У науковій літературі є дискусія щодо кола адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів. На думку А. Г. Кравченка [4], до адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів можна віднести адміністративні правопорушення, закріплені в різних главах Особливої частини Кодексу, а саме: главі 5 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» (ст.ст. 42, 42-1, 42-2, 42-3, 43, 45); главі 7 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури» (ст.ст. 59, 60, 82, 83-1, 91-4); главі 8 «Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів» (ст. 96); главі 10 «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку» (ст.ст. 121-2, 133-1, 148-1, 148-2); главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності» (ст.ст. 155, 155-2, 156, 156-1, 159, 164-3, 165-2, 166-1, 166-2); главі 13 «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації» (ст.ст. 167, 168, 168-1, 168-2, 170, 170-1); главі 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» (ст.ст. 188-2, 188-9, 188-10, 188-11). А. П. Кравченко [4] підсумовує, що це можна пояснити тим, що, по-перше, сфера забезпечення прав споживачів достатньо широка і охоплює відносини, що торкаються різних сторін життєдіяльності людини, забезпечення її інтересів як споживача. По-друге, це обумовлюється і тією обставиною, що сфера споживання не обмежується питаннями якості певних товарів, особливостями здійснення торговельної діяльності, а й пов'язана з досить широким спектром різноманітних послуг, якість і порядок надання яких має безпосереднє відношення до забезпечення прав споживачів.

Д. М. Лук'янець із закріплених у КУпАП адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів називає лише такі, як заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 42-2); порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156-1); випуск і реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів (ст. 167); випуск у продаж нестандартної продукції (ст. 168); виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил (ст. 168-1); введення в обіг продукції, щодо якої немає сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності чи декларації про відповідність, а також неправомірне застосування національного знака відповідності (ст. 170-1) тощо [5, с. 84].

О. В. Зверева зазначає, що в КУпАП міститься аж 28 статей, що передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів, і з них 17 статей визначають відповідальність суб'єктів торговельної діяльності за порушення прав споживачів [6, с. 35].

На думку Ю. Т. Добромислова, більшість із адміністративних правопорушень у сфері захисту прав споживачів зосереджено в главі 12 КУпАП, що передбачає відповідальність за правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності [7, с. 10].

Ми погоджуємося із думкою А. Г. Кравченка, що ключове місце в системі адміністративних правопорушень, пов'язаних із забезпеченням прав споживачів, займають правопорушення, склади яких містяться у главах 12 та 13 КУпАП [4].

Узагальнюючою характерною ознакою віднесення адміністративних правопорушень до правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів є спеціальний об'єкт посягання – права споживачів. Вважаємо, що адміністративними правопорушеннями, які посягають на права споживачів, є: порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 155); порушення порядку проведення розрахунків (ст. 155-1), обман покупця чи замовника (ст. 155-2); порушення правил торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами (ст. 156); порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156-1); порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159); торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160); введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів (ст. 167); виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил (ст. 168-1); випуск продукції з порушенням вимог щодо медичних попереджень споживачів тютюнових виробів (ст. 168-2); недодержання стандартів при транспортуванні, зберіганні і використанні продукції (крім харчових продуктів) (ст. 170); порушення вимог щодо випуску з ремонту та видачі на прокат засобів вимірювальної техніки (ст. 171); порушення умов і правил проведення перевірки засобів вимірювальної техніки (ст. 171-1); фальсифікація засобів вимірювання (ст. 171-2); порушення правил застосування засобів вимірювальної техніки (ст. 172).

Безперечно, що ступінь забезпеченості прав споживачів, ефективність роботи органів держави у цій сфері прямо пов'язані з питаннями подальшого вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність. З огляду на це, звернемо увагу на окремі аспекти цієї проблеми, які, на наш погляд, потребують свого належного осмислення і, які мають суттєве значення для підвищення правової захищеності споживачів.

Зокрема, незважаючи на те, що чинний КУпАП містить багато статей, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів, варто констатувати, що в Законі України «Про захист прав споживачів» є чимало правових норм, за порушення яких не передбачено жодної юридичної відповідальності, у т. ч. і адміністративної. Це, зокрема: порушення вимог щодо обчислення гарантійних термінів (ст. 7 Закону); невиконання вимог Закону щодо доставки великогабаритних товарів і товарів вагою понад 5 кг на експертизу (ремонт) за рахунок продавця (виробника) (ч. 5 ст. 8 Закону); невиконання вимог та положень законодавства щодо обміну товару належної якості (ст. 9 Закону); порушення прав споживачів у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) (ст. 10 Закону); порушення прав споживачів у разі придбання ними продукції у кредит (ст. 11 Закону); порушення прав споживача в разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями (ст. 12 Закону); порушення прав споживачів у разі укладення договору купівлі-продажу на відстані (ст. 13 Закону); ціну продукції визначено з порушенням вимог чинного законодавства (ч. 3 ст. 15 Закону); обмеження прав споживачів на вільний вибір товарів і послуг, примушування споживача придбавати товари і послуги неналежної якості або непотрібного йому асортименту (ч. 2 ст. 17 Закону); відмова продавця (виконавця) у визначений Законом термін провести експертизу товару (роботи, послуги) для визначення причини втрати його якості (ч. 4 ст. 17 Закону); включення у договори із споживачем умов, які є несправедливими (ст. 18 Закону); застосування до споживача нечесної підприємницької практики (ст. 19 Закону); порушення принципу рівності сторін договору, учасником якого є споживач (ст. 21 Закону); ціну продукції визначено неналежним чином (п. 7 ст. 21 Закону); документи, які підтверджують

виконання договору, учасником якого є споживач, своєчасно не надано споживачу (п. 8 ст. 21 Закону) [8] тощо.

Звичайно, що правопорушення, на яке не відреагувала держава, завдає серйозної шкоди правопорядку, адже безкарність правопорушника заохочує на вчинення нових порушень прав споживачів і є негативним прикладом для інших суб'єктів. Тому, пропонується доповнити чинний КУпАП новими складами адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів.

Для порівняння зіставимо норми кодексів окремих країн, зокрема Російської Федерації [9], Республіки Білорусь [10], Республіки Казахстан [11], Республіки Чехія [12] та Республіки Латвія [13], що передбачають склади адміністративних правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів, з нормами, що містяться у КУпАП.

Так, прогресивним є положення ст. 14.8 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення, що встановлює відповідальність за порушення прав споживачів у разі ненадання пільг, передбачених законом, включення в договір положень, які обмежують права споживачів, ненадання інформації про продукцію, виробника, продавця, виконавця та режими їх роботи, у КУпАП таке положення відсутнє. У ст. 14.4 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення законодавець поєднав відповідальність за продаж товарів, виконання робіт чи надання послуг неналежної якості або з порушенням технічних регламентів чи санітарних правил – у КУпАП передбачена лише відповідальність за відмову споживачу в реалізації його прав у разі придбання товару неналежної якості, а при виконанні робіт та наданні послуг неналежної якості адміністративної відповідальності не передбачено.

Подібними є ст. 14.7 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення зі ст. 155-2 КУпАП, що встановлюють відповідальність за обмірювання, обважування, обрахування, перевищення встановлених цін і тарифів чи інший обман споживача.

Також Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення, на відміну від КУпАП, встановлює відповідальність за: порушення порядку продажу окремих видів товарів (ст. 14.15 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення), незаконний продаж товарів, вільна реалізація яких заборонена чи обмежена (ст. 14.2 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення), порушення законодавства про рекламу (ст. 14.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення), продаж товарів, виконання робіт, надання послуг за відсутності установленної інформації про виробника, продавця, виконавця (ст. 14.5 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення), завищення установлених державою цін та надбавок на товари, роботи, послуги (ст. 14.6 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення).

Кодекс Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення, на відміну від КУпАП, містить широкий перелік правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів. Закріплюється відповідальність за: порушення порядку продажу зброї та бойових припасів (ст. 160 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення), відмову у прийнятті платежів з використанням платіжної системи (ст. 161-1 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення), незаконну торгівлю товарами або іншими предметами (ст. 162 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення), порушення вимог законодавства про інформацію на тютюн й інші тютюнові вироби (ст. 163-2 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення) тощо.

Досить вдалими є формулювання ст. 161 «Порушення законодавства Республіки Казахстан в сфері регулювання торговельної діяльності». Законодавець Республіки Казахстан чітко перелічив усі види діянь, які є протиправними

по відношенню до споживача. У КУпАП таке тлумачення відсутнє. Щодо відмінностей, то такими є норми, що встановлюють відповідальність за: продаж товарів без документів (ст. 164 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення), порушення вимог законодавства Республіки Казахстан про кредитне бюро і формування кредитних історій (ст. 167-1 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення), порушення вимог законодавства про мікрокредитні організації (ст. 168-1 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення).

Кодекс Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення у одній главі з нормами, що встановлюють відповідальність за порушення в галузі підприємницької діяльності, містить норми, які встановлюють відповідальність за правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів. Спільною з КУпАП є норма, що встановлює відповідальність за обман споживача, порушення правил торгівлі і надання послуг. Відмінними для КУпАП є положення, що визначають відповідальність за: порушення законодавства про рекламу алкогольних напоїв, пива, слабоалкогольних напоїв, тютюнових виробів і порядку реалізації алкогольних напоїв і тютюнових виробів (ст. 12.26 Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення); порушення вимог законодавства про маркування товарів контрольними (ідентифікаційними) знаками (ст. 12.35 Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення), невиконання чи неналежне виконання правил здійснення ріелттерської діяльності (ст. 12.36 Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення).

У Законі Чеської Республіки «Про проступки» у одному параграфі з нормами, що встановлюють відповідальність за порушення в галузі підприємницької діяльності, містяться норми, які передбачають відповідальність за правопорушення в сфері законодавства про захист прав споживачів. Спільною з КУпАП є норма, що встановлює відповідальність за порушення щодо ціни, якості, кількості або ваги під час продажу товару або надання інших послуг. Відмінним для КУпАП є те, що інших складів правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів не передбачено.

Кодекс Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення, на відміну від КУпАП, містить широкий перелік правопорушень у сфері законодавства про захист прав споживачів. Закріплюється відповідальність за: пропозицію або продаж товарів, щодо яких неможливо ідентифікувати виробника або надання в маркуванні інформації або виконання маркування, що не відповідає вимогам нормативних актів (ст. 155 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), недотримання порядку зберігання, обліку товарів, звернення товарних накладних та супровідних документів (ст. 155.1 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), недотримання термінів придатності товару (ст. 155.5 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), недотримання правил розпродажу та зниження цін (ст. 155.9 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), порушення правил кредитування споживача (ст. 155.10 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), недотримання правил надання комплексу туристичних послуг (ст. 155.11 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення), недотримання правил дистанційних договорів (ст. 155.12 Кодексу Латвійської Республіки про адміністративні правопорушення) тощо. Вдалим є формулювання ст. 155 «Порушення правил торгівлі, громадського харчування та надання послуг». Законодавець чітко перелічив усі види діянь, які є протиправними по відношенню до споживача. У КУпАП таке тлумачення відсутнє.

Вищевикладене свідчить про те, що захист інтересів споживачів залишається надзвичайно актуальною проблемою і важливим завданням органів державної влади. Вирішення даної проблеми законодавець покладає на адміністративну відповідальність за порушення нормативно закріплених прав споживачів, яка повинна стримувати порушення у сфері захисту прав споживачів. При цьому КУпАП має ряд недоліків. Для їх усунення потрібно передусім доповнити КУпАП главою «Адміністративні правопорушення у сфері законодавства про захист прав споживачів», у якій передбачити норми, що встановлюють відповідальність за правопорушення, об'єктом посягання яких є права споживачів, та доповнити Кодекс новими складами правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма захисту прав споживачів у Київській області на 2014–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kagarlyk-rda.gov.ua>
2. Катис М. А. Административная ответственность за нарушение законодательства о защите прав потребителей : автореф. дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.14 «административное право, финансовое право, информационное право» / М. А. Катис. – М., 2001. – 17 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Кравченко А. Г. Адміністративно-правове регулювання в сфері забезпечення прав споживачів в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.07 «адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / А. Г. Кравченко. – Х., 2010. – С. 18.
5. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні : теорія та практика правового регулювання : монографія / Д. М. Лук'янець. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
6. Зверева О. В. Захист прав споживачів : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Зверева. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 192 с.
7. Добромислов Ю. Т. Адміністративно-правове регулювання у сфері захисту прав споживачів : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 «цивільне право та цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право» / Ю. Т. Добромислов. – К., 2011. – 18 с.
8. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
9. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях : Закон Российской Федерации от 30 декабря 2001 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/document/>
10. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях : Закон Республики Беларусь от 17 декабря 2002 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.kulihki.com>
11. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях : Закон Республики Казахстан от 05 июля 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.zakon.kz/dok/>
12. Про проступки : Закон Чеської Республіки від 17 квітня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/>
13. Кодекс про адміністративні правопорушення Латвійської Республіки : Закон Латвійської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://likumi.lv/doc.php?id=89648>.